

Vergaderjaar 2001–2002

27 851

Verslag van de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten over haar werkzaamheden in het jaar 2000

Nr. 2

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 9 oktober 2001

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties¹ en de vaste commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten² hebben op 26 september 2001 overleg gevoerd met minister De Vries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de heer Melkert, voorzitter van de vaste commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten over:

- **de brief van de minister d.d. 21 mei 2001 inzake het BVD-jaarverslag 2000 en over het jaarverslag van de vaste commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (BZK-01-567);**
- **de brief van de minister d.d. 30 mei 2001 inzake antwoorden op vragen over de beleidsregel bij veiligheidsonderzoeken op de burgerluchthavens (BZK-01-594).**

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissies

De heer **Kuijper** (PvdA) brengt naar voren dat de afschuwelijke gebeurtenissen in de VS de Kamer voor de vraag stellen of en, zo ja, in welke mate nadere activiteiten van de BVD inzake de bestrijding van terrorisme toegestaan moeten worden. Zowel de veiligheid van Nederland als de gezamenlijke internationale aanpak vereist deze heroriëntatie. In het jaarverslag van de BVD staat dat het oude middel van vliegtuigkapingen in de loop der tijd sterk aan betekenis heeft verloren. Heeft de BVD hieraan minder aandacht besteed? Is Nederland extra kwetsbaar geworden omdat er een informatieachterstand is? Moeten naast de internationale vluchten ook binnenlandse vluchten extra gecontroleerd worden?

In het rapport wordt de geschiedenis van het internationale terrorisme beschreven als een «poor men's air force», waarover de BVD zich geen al te grote zorgen maakt. Er wordt geconcludeerd dat er bij het ingaan van de 21ste eeuw geen sprake is van een groot risico dat de samenleving binnen afzienbare tijd geconfronteerd zal worden met terroristische aanslagen op Nederlands grondgebied. De heer Kuijper maakt de BVD geen verwijt in verband met de aanslagen van 11 september jl., maar het baart wel zorgen dat de gezamenlijke inlichtingendiensten niet in staat zijn geweest voldoende informatie te verzamelen. Is Nederland wel voldoende op eventuele aanslagen voorbereid?

¹ Samenstelling:

Leden: Te Veldhuis (VVD), ondervoorzitter, De Cloe (PvdA), voorzitter, Van den Berg (SGP), Van de Camp (CDA), Scheltema-de Nie (D66), Van der Hoeven (CDA), Van Heemst (PvdA), Noorman-den Uyl (PvdA), Hoekema (D66), Rijpstra (VVD), O. P. G. Vos (VVD), Rehwinkel (PvdA), Wagenaar (PvdA), Luchtenveld (VVD), De Boer (PvdA), Duijkers (PvdA), Verburg (CDA), Rietkerk (CDA), Halsema (GroenLinks), Kant (SP), Balemans (VVD), De Swart (VVD), De Pater-van der Meer (CDA), Slob (ChristenUnie), Pitstra (GroenLinks).

Plv. leden: Van Beek (VVD), Zijlstra (PvdA), Ravestein (D66), Van Wijmen (CDA), Bakker (D66), Balkenende (CDA), Barth (PvdA), Gortzak (PvdA), Dittrich (D66), Cherribi (VVD), Van den Doel (VVD), Van Oven (PvdA), Apostolou (PvdA), Cornielje (VVD), Kuijper (PvdA), Belinfante (PvdA), Mosterd (CDA), Th. A. M. Meijer (CDA), Van Gent (GroenLinks), Poppe (SP), Van Splunter (VVD), Nicolai (VVD), Wijn (CDA), Rouvoet (ChristenUnie), Rabbaa (GroenLinks).

² Samenstelling:

Leden: Dijkstal (VVD), Melkert (PvdA), voorzitter, De Graaf (D66) en Balkenende (CDA).

Om de democratie te beschermen, moet de BVD proportionele bevoegdheden krijgen, gekoppeld aan een verantwoorde parlementaire controle. Er zal moeten blijken welke extra bevoegdheden na de gebeurtenissen van 11 september nodig zijn.

In het jaarverslag staat dat de dreiging voor Nederland voor het grootste gedeelte is afgeleid van internationale dreiging. De BVD beschrijft de risico's die Nederland loopt. Wordt die beschrijving door de minister onderschreven en welke consequenties moet een en ander hebben? Heeft de BVD de noodzakelijke maatregelen genomen om het Internationaal Strafhof in maart 2002 van start te laten gaan?

Uit de arrestatie van verdachten met een zogenaamde «Afghanistanconnectie» in Duitsland blijkt hoe sterk de organisatie van Bin Laden vertakt is. In welke mate moet er gevreesd worden voor een toename van buitenzinnig of redeloos geweld?

In het jaarverslag staat dat de gevaren van illegale immigratie mogelijk een zware wissel kunnen trekken op het absorptievermogen van de samenleving. Deze immigratie levert een belangrijke bijdrage aan de groei van de internationale, georganiseerde criminaliteit. Met name de mensenhandel is een groot probleem. Welke bedreigingen zijn er op dit vlak en welke maatregelen zijn ertegen genomen?

De taken van de BVD breiden zich uit. Zo is deze dienst betrokken geweest bij de beveiliging van het EK 2000 en de onderscheiden internationale instellingen. Welke onderdelen van deze beveiligingstaken horen bij de politie thuis en welke bij de BVD? Heeft de BVD ook een taak bij de bestrijding van mensensmokkel?

Als gevolg van de uitbreiding van de vertrouwensfuncties bij de politie wordt door de BVD een groot aantal veiligheidsonderzoeken verricht. De registratiekamer heeft haar zorgen over de uitvoering van die taak geuit. Zijn de problemen inmiddels opgelost en, zo ja, op welke wijze?

Desgevraagd krijgen betrokkenen niet hun gehele dossier ter inzage. Als reden hiervoor wordt aangegeven dat de werkwijze of de bronnen van de dienst dit niet toelaten. De Raad van State heeft onlangs bepaald dat een bestuursorgaan, dus ook de BVD, de plicht heeft per document aan te geven om welke reden inzage niet mogelijk is. Heeft die uitspraak tot een ander beleid geleid?

De heer **Vos** (VVD) meldt dat in het jaarverslag van de BVD staat dat de organisatie van Bin Laden geen aanslagen heeft gepleegd in West-Europa, maar wel op westerse doelen in de wereld. Deze zin heeft inmiddels een bijzondere lading gekregen. De dreiging van terroristische aanslagen in Nederland zou volgens de BVD laag zijn en met name afkomstig van separatistische groeperingen. Uit het jaarverslag valt op te maken dat terroristen geen gifgas en geen kernbommen willen gebruiken, omdat zij daarmee zelf risico lopen en bovendien beogen zij geen massavernietiging, omdat zij bij bepaalde bevolkingsgroepen enige sympathie willen houden. Na 11 september blijken deze aannames van nul en generlei waarde. Er moet een volstrekt nieuw dreigingsbeeld worden opgesteld. Hoeveel extra menskracht is daarvoor en voor de nieuwe taakvervulling nodig?

De enige preventie tegen terrorisme is geavanceerd inlichtingenwerk in een hecht netwerk van samenwerkende nationale diensten. Er dient nu daadwerkelijk ingezet te worden op een betere samenwerking. In de eerste plaats betreft dit de MID en de BVD. In de tweede plaats moet hieraan in EU-verband een goede invulling gegeven worden. De proef op de som kan zijn het inzetten van Echelon tegen de dreiging van terreur. Op welke wijze wil de minister de samenwerking stimuleren?

Het jaarverslag vermeldt dat de Afghanen de snelst groeiende groep asielzoekers in Nederland vormen. Terroristen kunnen zich hiertussen verschuilen. De weerbaarheid van asielzoekers tegen degenen die met slechte plannen naar Nederland komen, moet vergroot worden. Hoe wil

de minister dat realiseren? Daarnaast moeten de criminele en terroristische elementen onder de buitenlanders die onder valse voorwendselen in Nederland trachten asiel te zoeken, geweerd worden. Krijgt de BVD met het oog hierop een nadere inbreng in de procedures van asielzoekers uit gevoelige gebieden?

Het is jammer dat de inlichtingendienst buitenland ooit is opgeheven. Op dit moment wordt door achttien ambtenaren invulling gegeven aan de inlichtingentaak buitenland. Er is aanleiding op dit punt een beleidsintensivering te overwegen. Wat zijn de plannen van de minister terzake? Hoe ziet de minister de positie van degenen onder de antiglobalisten die zich bewust richten op het creëren van grote onrust en gewelddadigheden? Is de minister naar aanleiding van de huidige problemen van plan de groep vertrouwensfunctionarissen uit te breiden?

De heer **Van der Staaij** (SGP) wijst erop dat het boekje «Terrorisme aan het begin van de 21ste eeuw» op het eerste gezicht zeer actueel lijkt: op pagina 18 wordt zowel de naam van Osama Bin Laden als het WTC genoemd, maar dit betreft een aanslag uit het verleden. Echter, de passage over het sterk aan betekenis inboeten van het middel van de vliegtuigkaping maakt duidelijk dat het van voor 11 september dateert. Terecht wordt overigens aan het slot geconstateerd dat het terrorisme in principe op elk moment en overal ter wereld kan toeslaan.

In dit overleg hoopt de heer Van der Staaij van de minister te vernemen welke gevolgen de aanslagen hebben voor de taken en de prioriteitstelling van de BVD. Terrorisme is bepaald niet nieuw, maar de vraag is welke consequenties het door de JBZ-raad toekennen van een belangrijke rol aan de veiligheids- en inlichtingendiensten heeft. De Europese diensten moeten meer en beter samenwerken. Welke uitbreiding van de BVD wordt voorzien? Geeft Nederland op voortvarende wijze uitwerking aan deze conclusie van de JBZ-raad?

In het genoemde boekje wordt een feitelijke samenhang geschetst tussen terrorisme en moslimfundamentalisme. De vereenzelviging van groepen fanatieke terroristen met de Arabische en islamitische wereld is gelukkig plechtig door de regeringsleiders in de Europese Raad verworpen. Deze uitspraken zijn in lijn met die van de minister-president tijdens de algemene beschouwingen. Dit neemt niet weg dat vormen van niets en niemand ontziend terrorisme vooral een zaak zijn van organisaties van islamitische signatuur. Separatisme en islamisme kleuren aan het begin van de 21ste eeuw nog steeds het internationale dreigingsbeeld van de bestrijders van terrorisme. Met het oog hierop is het noodzakelijk dat de BVD oren en ogen wijd open houdt, niet alleen internationaal, maar ook nationaal. In een rapport uit 1998 is aangegeven dat er in Nederland op kleine schaal contacten zijn van radicale moslims. Het aangekondigde rapport over islamitisch radicalisme in het Midden-Oosten en in Centraal-Azië en mogelijke gevolgen voor Europa heeft de Kamer helaas nog niet bereikt. Kan dit zo snel mogelijk worden toegezonden? Er dient oog te zijn voor de spanningen die ook in Nederland tussen bevolkingsgroepen kunnen ontstaan. Deze kunnen namelijk een ongewenste radicalisering in de hand werken.

Heeft de BVD voldoende capaciteit en kennis om de activiteiten op internet in de gaten te houden? In hoeverre is er aandacht voor het gebruik van conventionele wapens?

Mevrouw **Scheltema-de Nie** (D66) brengt naar voren dat niemand, ook de BVD niet, het voor mogelijk had gehouden dat het terrorisme zich in een zo gewelddadige vorm zou manifesteren als op 11 september. Heeft de dienst zich in zijn rapportage wel voldoende gebaseerd op internationale bronnen? Paul Bremer III heeft vorig jaar in zijn rol van veiligheidsadviseur als eerste gewezen op het toenemend gevaar van catastrofe-

terrorisme. Waarom heeft de BVD dit signaal niet opgepakt? Wat hebben buitenlandse diensten hiermee gedaan?

Het dreigingsbeeld zal indringend moeten worden bijgesteld. In de terrorisierapportage wordt er nog van uitgegaan dat er geen groot risico is dat de Nederlandse samenleving binnen afzienbare termijn met terroristische aanslagen wordt geconfronteerd. Is dit nog wel reëel? Kan nog steeds worden verwacht dat doeleinden vooral in de VS zullen worden gezocht? Wordt de mogelijkheid van het gebruik van niet-conventionele wapens ten onrechte naar de verre toekomst doorgeschoven? Nu al worden sproeivliegtuigen in de VS aan de grond gehouden. Het is verstandig het hoofd koel te houden, maar dat neemt niet weg dat BVD en MID hier meer dan ooit alert op moeten zijn. Was het Europees Parlement werkelijk doelwit voor een aanslag met gifgas of werd dit slechts gevreesd?

Ten onrechte werden vliegtuigkapingen minder belangrijk geacht. Het is alle hens aan denk wat betreft de beveiliging van vliegvelden, maar dat is een zaak voor de minister van Verkeer en Waterstaat.

Nederland wordt gekarakteriseerd als een toevluchtsoord voor terroristen vanwege de tolerantie en het milde juridische klimaat. Is dit objectief juist? Als dit het geval is, wordt het dan geen tijd om dit beeld enigszins bij te stellen? Het is overigens niet te verwachten dat terroristen zich door de hoogte van straffen zullen laten afschrikken en een algemene identificatieplicht zal niet die bijdrage aan de veiligheid leveren die veel Nederlanders ervan verwachten. Wat is de mening van de regering hierover?

Het is belangrijk dat terrorisme vroegtijdig wordt opgespoord en aangepakt. Is het huidige strafrechtelijke instrumentarium onder meer op grond van artikel 140 Strafrecht voldoende om te kunnen optreden tegen deelneming aan een terroristische organisatie en daarmee tegen de voorbereiding van een aanslag? Wenst de BVD wellicht meer mogelijkheden op dit terrein?

In het licht van de gebeurtenissen is het schrijnend dat de twee VN-verdragen tegen terrorisme, die uit 1998 en 1999, door Nederland en een aantal andere Europese landen nog niet zijn geratificeerd. Wanneer wordt dit gedaan?

De interne en externe veiligheid zijn nauw verweven. Bestrijding van terrorisme is niet alleen een zaak van de BVD en de politie, maar ook van de MID. Hierover ontbreekt elke mededeling, zowel organisatorisch als operationeel. De strijd tegen het terrorisme vergt meer dan ooit dat BVD en MID de handen ineenslaan en dat hierover gezamenlijk gerapporteerd wordt. Is de regering bereid maatregelen te nemen om de banden tussen beide diensten aan te trekken? Moet ook de informatie-uitwisseling tussen politie en BVD worden geïntensiveerd? Moeten de enge scheidslijnen niet met enige soepelheid worden benaderd?

Is door het afschaffen van de inlichtingendienst buitenland in 1992 en door de lange behandeling van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV) veel achterstand opgelopen? Hoeveel extra menskracht is nodig om die achterstand weg te werken? Zijn de bevoegdheden op grond van de WIV voldoende?

De vaste commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten heeft de zware taak om de vinger aan de pols te houden inzake BVD en MID. Het is toe te juichen dat ook de fractie van GroenLinks hierin verantwoordelijkheid wil nemen, maar helaas is dat maar tijdelijk. Deze fractie moet hrom of kuit geven, want de strijd tegen terrorisme is er een van lange adem. Alle fracties moeten zich vertegenwoordigd kunnen voelen in de vaste commissie IVD. Hetgeen openbaar gemaakt kan worden, moet ook openbaar zijn. Deze commissie mag geen zaken behartigen die ook door de vaste commissie voor BZK in het openbaar afgehandeld kunnen worden.

De heer **Pitstra** (GroenLinks) vindt het jaarverslag van de BVD interessant omdat deze dienst zich met dezelfde dingen bezighoudt als de gemiddelde GroenLinkser. De BVD heeft ook belangstelling voor terrorisme, fundamentalisme, wapenhandel, proliferatie van kernwapens en diverse buitenlandse conflicten. Vaak ontstaat echter het gevoel dat GroenLinks over meer informatie terzake beschikt dan de BVD.

Nu staan de consequenties van de aanslagen op het WTC en het Pentagon centraal. In het dreigingsbeeld wordt het saillante detail genoemd dat Bin Laden is opgeleid door de CIA. Wellicht is dat geen detail, maar saillant is het zeker. Nederland heeft in het verleden ook iets dergelijks aan de hand gehad. Bouterse is namelijk opgeleid door de MID.

Heeft de BVD actie ondernomen tegen de export van veel verouderde wapens naar de Verenigde Arabische Emiraten? Dit land erkende tot voor kort als een van de weinige staten het regime van de Taliban.

Het gebruik van een vliegtuig als bom is niet nieuw. Brezinski, veiligheidsadviseur van Clinton, heeft gemeld dat er al eens eerder dergelijke acties waren gepland, maar dan met twaalf vliegtuigen tegelijk. De Franse geheime dienst heeft de VS op de hoogte gesteld van dergelijke signalen, maar daar is niets mee gebeurd. Was deze informatie niet bij de BVD bekend of is dit bewust buiten het jaarverslag gelaten? Als dit openbaar gemaakt was, had dit een positief effect op de waakzaamheid van de bevolking kunnen hebben. De samenwerking tussen diensten is van groter belang dan uitbreiding van bevoegdheden en middelen van een individuele dienst. Het is ook mogelijk de prioriteitstellingen te wijzigen. Is het wel nodig het Groen front, dat zich verzet tegen de aanleg van de Betuwelijn in de gaten te houden?

GroenLinks wil, gelet op de uitzonderlijke situatie, tijdelijk lid worden van de vaste commissie IVD, onder de voorwaarde dat ook de fractievoorzitters van ChristenUnie, SGP en SP hiervoor worden uitgenodigd. «Tijdelijk» wil in dit verband zeggen: in ieder geval tot de verkiezingen. Het voorstel van de heer Dijkstal voor een ad-hoccommissie die zich met de gevolgen van de recente aanslagen voor Nederland bezighoudt, is interessant. De controle door het parlement dient echter in principe zoveel mogelijk in de openbaarheid uitgevoerd te worden.

De definitie van terrorisme die de BVD hanteert, dient aangepast te worden. Onder het huidige begrip zouden ook Nelson Mandela en het Nederlandse verzet tijdens de Duitse bezetting vallen. Sowieso moet eraan toegevoegd worden dat een en ander binnen een democratische rechtsstaat plaats moet vinden.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie) geeft aan zich te beperken tot de jaarverslagen. Hij gaat ervan uit dat in het kader van de nadere voorstellen van de regering en de verdere gedachtevorming inzake de bestrijding van terrorisme een actualisering van het veiligheidsbeeld uitgebracht zal worden, waarover op een later moment met het kabinet van gedachten gewisseld kan worden. Op een later moment dient ook besluitvorming plaats te vinden inzake de parlementaire controle. Vanouds is de fractie van de ChristenUnie overigens voor uitbreiding van de commissie IVD. De openingszin van de notitie over terrorisme aan het begin van de 21ste eeuw luidt dat de kracht van het terrorisme niet zozeer ligt in de feitelijke schade die wordt aangebracht aan personen en eigendommen, maar in de vrees die zij in de samenleving weet aan te jagen door onvoorspelbaarheid. Deze weging zal nu anders uitvallen. In het veiligheidsbeeld wordt ook aangegeven dat binnen de VN het thema «terrorisme» vele jaren is blijven liggen. Zijn de wetsvoorstellen inzake de ratificering van twee in dit opzicht belangrijke VN-verdragen nu inmiddels naar de Kamer gestuurd? Eén van die verdragen dateert uit 1997. Is nu overigens meer mogelijk om de financiële basis van het terrorisme te bestijden?

De berichten zijn dat verontruste burgers in versterkte mate de BVD benaderen. Kan de dienst deze meldingen aan, gelet op de eerder gemelde

noodzaak van uitbreiding van menskracht en budget? Moet Nederland niet evenals landen zoals Engeland strenger optreden tegen organisaties die wellicht banden hebben met terroristische organisaties in het buitenland? Kan de samenwerking met buitenlandse inlichtingendiensten leiden tot een Europese IVD?

De hoofdregel van de vaste commissie IVD is dat hetgeen openbaar kan ook openbaar behandeld moet worden. Alleen wat geheim en vertrouwelijk is, komt in deze commissie aan de orde. Heeft deze commissie wel eens een bewindspersoon voorgehouden dat de desbetreffende informatie in de reguliere vaste commissie aan de orde zou moeten komen? De voorzitter van de commissie IVD is niet naar de hoorzitting van het Europees Parlement over Echelon geweest. Had daar in algemene termen geen melding moeten worden gemaakt van de manier waarop een en ander in Nederland georganiseerd is?

Op Schiphol is de clean area vergroot door het verplaatsen van de controle van de gate naar vlak achter de douane. Maakt dit de controle niet moeilijker? De mededeling in het jaarverslag dat er in verband daarmee minder veiligheidsonderzoeken zullen zijn, is niet goed te begrijpen.

De BVD dient aandacht te blijven besteden aan dierenrechtenactivisten. Getroffenen voelen zich niet serieus genomen, terwijl er sprake is van acties die in de buurt van terrorisme komen.

Mevrouw **Kant** (SP) verwijst naar een interview in het Parool waarin de minister aangeeft dat hij naar aanleiding van de aanslagen de veiligheidsanalyse wil herzien. Tijdens de algemene beschouwingen van vorige week heeft de minister-president hierover gezegd dat, wanneer uit een gedegen analyse blijkt dat het nodig is om nadere maatregelen te treffen, de regering voorstellen zal doen. Wanneer kan die nieuwe analyse verwacht worden? Aan welke maatregelen wordt gedacht? Mevrouw Kant acht het niet nodig om de bevoegdheden van de BVD te verruimen en de middelen uit te breiden, want de nieuwe wet biedt de dienst al meer mogelijkheden dan zij wenselijk acht. Vindt de minister deze uitbreiding wel noodzakelijk? Het verzamelen van veel informatie is niet zo effectief. Eerst dienen er prioriteiten gesteld te worden. Men dient zich op de werkelijke gevaren te richten. De bestrijding van terrorisme moet op dezelfde manier benaderd worden als criminaliteitsbestrijding.

Op zichzelf is het zinvol dat de BVD meer contact onderhoudt met buitenlandse zusterorganisaties op het punt van terrorismebestrijding. In welke mate is hier nu al sprake van en in hoeverre worden deze contacten uitgebreid? Waar liggen de grenzen? Gelden er bepaalde criteria en zijn er landen uitgesloten van samenwerking? Waaruit bestaat bijvoorbeeld de samenwerking met Turkije, een land waar de mensenrechten geschonden worden? Wat zijn overigens de resultaten van deze samenwerking? De minister vindt dat de BVD heel goed werk verricht. Waar en op welke momenten is de BVD succesvol geweest? Uit de begroting is op te maken dat het budget voor deze dienst met 7,5 mln gulden wordt verhoogd. Waar worden die extra middelen voor ingezet?

De fractie van de SP gelooft niet in geheime controle. Beide begrippen zijn strijdig. Aan de hand van casuïstiek kunnen veel zaken in het openbaar bediscussieerd worden. In de aard van het werk ligt geheimhouding besloten, maar zeker achteraf kan er meer verantwoording worden afgelegd dan op dit moment gebeurt. Wat is bijvoorbeeld de rol van de BVD geweest in arrestaties die onlangs hebben plaatsgevonden? Welke rol heeft de BVD in de uitzetting van de Utrechtse imam Ahmed Ali Hadi gespeeld?

De minister-president heeft de burgers tot alertheid opgeroepen. Doet de BVD bijvoorbeeld onderzoek naar het belagen van moskeeën? Worden eventuele ontdekkingen bekendgemaakt? Het is handig als de burgers weten waar zij alert op moeten zijn.

Er is sprake van een paradox. Het gaat voortdurend over de internationale strijd tegen het terrorisme terwijl er veel discussie is over de definitie van terrorisme. Het Internationaal Strafhof kan terroristen niet berechten, maar het is wel bekend wat er internationaal bestreden moet worden. Bij oorlogsvoering lijken er op dat punt minder belemmeringen te zijn dan in het strafrecht. Wat denkt de minister hiervan?

Waarom is de voorzitter van de commissie IVD niet ingegaan op het verzoek van het Europees Parlement inzake Echelon? Ondanks dat de commissie IVD heeft aangegeven dat hier geen taak meer ligt voor de Kamer, blijft mevrouw Kant, evenals voorgaande jaren, pleiten voor revalidatie van de heer Wilman.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA) memoreert dat de behandeling van het jaarverslag meestal aanleiding is voor bespreking van onderwerpen die dat jaar in de belangstelling staan. Dit jaar zijn dit de gebeurtenissen van 11 september. Niet alleen gekaapte vliegtuigen, maar ook andere voertuigen kunnen als wapen gebruikt worden. In hoeverre is bij de BVD de omslag gemaakt dat er op een andere manier met de beschikbare informatie omgegaan wordt?

In zijn brief van 30 mei jl. geeft de minister aan dat er een groot aantal vertrouwensfuncties bij de burgerluchtvaart is. Voldoen de vigerende verdragen inzake de burgerluchtvaart aan de huidige veiligheidseisen?

In antwoord op vragen van de heren Verhagen en Balkenende van 23 februari van dit jaar over mogelijke activiteiten van het terroristennetwerk van Bin Laden in Nederland schrijft de minister onder andere: uit het hiervoor vermelde komt geen aanwijzing naar voren dat Nederland een belangrijke rol speelt in het netwerk van Bin Laden. De vragen hadden voornamelijk betrekking op investeringen in de scheepsbouw en maritieme transportbedrijven. Via investeringen wordt niet alleen een belangenverstrengeling bewerkstelligd, maar krijgt men ook voet aan de grond. Is dit antwoord nu niet in een ander licht komen te staan, gezien hetgeen er gebeurd is? In hoeverre is er nader onderzoek gedaan? Hoe groot is de kans dat vanaf Nederlandse luchthavens aanslagen zoals die in de VS hebben plaatsgevonden, georganiseerd kunnen worden? Is er voldoende toezicht? Hoe sluitend is het optreden en de controle van de marechaussee?

Internationaal terrorisme kan alleen via preventie bestreden worden. Dit betekent dat men het eens moet zijn over de definitie van terrorisme. Achter de verschrikkelijke vernietiging van mensenlevens en gebouwen ligt het doel van ontwrichting van de samenleving, van de democratie. De lidstaten willen hier gezamenlijk tegen optreden. Hoever staat het daarmee? In de VS gaat men erg ver met het opheffen van het bankgeheim. Moet Nederland op alle punten op Europa wachten of kan het zelf al tot actie overgaan?

Zowel nationaal als internationaal moet er informatie verzameld worden. Er dient gegevensuitwisseling plaats te vinden in Europees verband, maar ook met de VS. De samenwerking met de zusterdiensten van de BVD moet geïntensiveerd worden. Sluit de Nederlandse antiterrorismewetgeving voldoende aan bij hetgeen elders in Europa gebruikelijk is? Biedt deze wetgeving voldoende antwoord op de bedreigingen? Nederland krijgt vaak kritiek van andere landen dat het vanwege de gebrekkige wetgeving door terroristen als basis gebruikt kan worden.

Het afluisteren van communicatie zal niet veel helpen. De laatste weken is duidelijk geworden dat er gebruik gemaakt wordt van slapers die niet willen en ook niet zullen opvallen. Heeft de BVD hier zicht op? Hoe serieus worden waarschuwingen genomen en hoe effectief is de infiltratie in mogelijk bedreigende groepen? Is er zicht op de mantelorganisaties? Op deze punten moet de BVD en dus de minister over actuele informatie beschikken. Hoe staat het met de samenwerking tussen BVD, MID en de taskforce die na 11 september op Defensie is ingesteld?

Veel weten, moet gevolgd worden door handelen. De berichtgeving van de laatste weken stelt op dat punt niet gerust. Wat doet de BVD, wat doet Justitie met de verkregen informatie? De dreigingsdocumenten van de EU zijn niet openbaar. Hoe kan ooit door de EU een afdoend antwoord worden gegeven op het internationale terrorisme? Wil de minister op dit punt actie ondernemen, ook in de JBZ-raad?

Mevrouw Van der Hoeven heeft geen bezwaar tegen uitbreiding van de commissie IVD, maar dan niet tijdelijk, want het gaat niet om ad-hoc zaken. Een fractie kan alleen in deze commissie zitting nemen als zij bereid is volledig haar verantwoordelijkheid te nemen. De fractievoorzitters krijgen informatie waar zij in het openbaar niets mee kunnen doen. Als men dat niet voor zijn rekening kan nemen, moet men geen lid van de commissie IVD worden, ook niet tijdelijk.

Het antwoord van de minister

De **minister** wijst erop dat het kabinet een groot aantal maatregelen heeft genomen naar aanleiding van de aanslagen in de VS. Achteraf zal daarvoor verantwoording aan de Kamer worden afgelegd. Onder leiding van de minister-president coördineert een stuurgroep de activiteiten van de onderscheiden ministers. Veel van de vragen die aan de orde zijn, betreffen het beleidsterrein van de ministers van Justitie, Defensie, Verkeer en Waterstaat, Buitenlandse Zaken en Financiën. Als de tijd van acute actie en afstemming voorbij is – wellicht eind volgende week – zal het kabinet een rapportage terzake aan de Kamer sturen.

De minister geeft aan vandaag alleen vragen te zullen beantwoorden die op het terrein van de BVD liggen. De regering heeft jarenlang geijverd voor een terrorismedocument op Europees niveau. Donderdag 27 september wordt het besluit tot vervaardiging van dit document genomen. Het is te hopen dat de kwaliteit daarvan in de buurt komt van het document dat de Kamer in mei heeft mogen ontvangen. Daarin staat het nodige over het zogenaamde «eindtijddenken» op grond waarvan de bereidheid kan ontstaan om in grote mate van willekeur zoveel mogelijk slachtoffers te maken. De Raad voor de volksgezondheid is gevraagd om een studie te verrichten naar de mogelijke bedreiging van biomedische middelen. Er moet een publieke discussie over mogelijke bedreigingen gevoerd worden, zonder dat het beeld ontstaat dat alle bedreigingen ook werkelijkheid zullen worden. De BVD probeert bijvoorbeeld om scherp het oog te krijgen op hetgeen mogelijk is met massavernietigingswapens. Via een kort bezoek aan internet kan men vrij gemakkelijk te weten komen op welke wijze een nucleaire bom gemaakt wordt. Daarmee is die bom nog niet gemaakt, maar beseft moet worden dat de informatie over de meest afschuwelijke dingen gemakkelijk verspreid wordt. Er zal nagegaan worden wie dat doen, waarom zij dat doen en of dit tot rampzalige gevolgen kan leiden.

De ramp in de VS dwingt tot het rekening houden met veel ergere dreigingen. Er is gerefereerd aan de passage over het minder actueel zijn van vliegtuigkapingen in het jaarverslag. Deze constatering heeft overigens niet geleid tot een andere prioriteitstelling in het verzamelen van inlichtingen. De kapingen in de VS hadden echter een bijzonder karakter. Het ging niet om het gijzelen van mensen om dezen na het ontvangen van een tegenprestatie weer vrij te laten. Het betrof een tot nu toe betrekkelijk anoniem gebruik van een vliegtuig met passagiers om enorme schade aan mensen en zaken toe te brengen. Dit maakt duidelijk dat sommige terroristen bereid zijn geweld te plegen waarbij zeer veel slachtoffers vallen. In het jaarverslag wordt aangegeven dat er in samenwerking met een aantal diensten een aanslag op de kerstmarkt in Straatsburg is verijdeld. Dit staat er in enkele zinnen, maar dit is zeer veel werk geweest. De arrestatie van een viertal mensen in Rotterdam heeft ook maanden werk van de BVD gevergd. Betrokkenen zullen uiteraard criminele feiten ten

laste worden gelegd. Het is overigens onjuist om alle vrijdelde aanslagen in de publiciteit te brengen. Dit betreft in feite het dagelijks werk van de BVD. Helaas komt het natuurlijk ook voor dat er dingen gebeuren die niet of niet tijdig zijn voorzien.

Er moet een scherp onderscheid gemaakt worden tussen opsporing – een zaak van politie en justitie – en het verzamelen van inlichtingen door de BVD. Uiteindelijk moet er een brug geslagen worden tussen het werk van de inlichtingendiensten en het justitieel optreden daarna. De heer Bremer wijst er ook op dat het weinig zinvol is mensen te arresteren die zes uur later door de rechter-commissaris weer moeten worden vrijgelaten. Bij de behandeling van de WIV is uitvoerig gesproken over de verschillende domeinen van politie en justitie enerzijds en inlichtingendiensten anderzijds. Net zo min als het gewenst is dat een inlichtingendienst justitieel opsporingswerk doet, is het gewenst dat de politie zich met inlichtingenwerk bezighoudt. De inspanningen moeten erop gericht zijn om in samenwerking de veiligheid in Nederland zoveel mogelijk te verbeteren.

In de JBZ-raad is besproken dat zowel op het niveau van de politie als op het niveau van de veiligheidsdiensten veel intensiever samengewerkt zal worden. In Nederland is er altijd een zeer intensief contact tussen de BVD en de daarvoor aangewezen hoofdofficier van justitie. Er worden al zeer lang contacten met buitenlandse diensten onderhouden. Deze vinden niet plaats op basis van «nice to know», maar op basis van «need to know». Dit gebeurt in het wederzijds vertrouwen dat die gegevens goed gebruikt zullen worden. Er wordt dus altijd afgewogen of de uitwisseling van informatie verantwoord is en of de gegevens gebruikt worden in een juiste context. Daarbij wordt sterk uitgegaan van de bescherming van de Nederlandse rechtsorde en de Nederlandse democratie.

In sommige gevallen zijn de ervaringen met uitwisseling buitengewoon goed. Er zijn inlichtingendiensten waarmee al zeer lang op basis van volledig vertrouwen wordt samengewerkt. Naarmate het vertrouwen tussen de diensten groter is, worden er meer en meer vertrouwelijke gegevens beschikbaar gesteld. Deze gegevens betreffen overigens niet alleen de fundamentalistische islamieten, maar ook bijvoorbeeld mensen in Noord-Ierland en in Baskenland in Spanje. Tijdens de EK 2000 is in samenwerking een mogelijke aanslag van de GIA voorkomen. De intensivering is erop gericht, meer menskracht voor buitenlandse contacten op te leiden. Zo gauw de WIV van kracht wordt, wordt de uitbreiding van capaciteit met het oog op inlichtingen uit het buitenland gerealiseerd. Tot die tijd bereidt de dienst zich hier geestelijk op voor.

In beginsel zijn er geen beperkingen bij de uitwisseling van inlichtingen, behalve de kaders die men zelf stelt. De BVD werkt strak in het kader van het beveiligen van de democratie en het handhaven van de door Nederlanders gerespecteerde rechtsorde. Dit is ook in contacten met andere diensten het afwegingskader. «Europa» zal een stuk verder ontwikkeld moeten zijn, wil er een Europese inlichtingendienst ontstaan. Zeer intensieve controle van een dienst door politici die hierop aangesproken worden, is van buitengewoon groot belang. Dit wordt ook binnen de dienst zo ervaren. Een dergelijke controle is op Europees niveau niet te garanderen. Het vertrouwen in elkaar binnen Europa is groeiende, maar het risico van een sterke centralisatie van diensten kan zijn dat zij te eenzijdig worden in methodiek en oriëntatie. De CIA krijgt bijvoorbeeld veel kritiek op dit laatste punt. Europa is nog steeds groot en pluriform. Bij een dergelijke samenwerking moet de vertrouwelijkheid op z'n minst gegarandeerd zijn, inclusief daarbij behorende respect voor de burger. In Nederland is de controle door het parlement tweeledig. Er zijn geen geheimen voor de commissie IVD. Er zal een zo open mogelijke opstelling gekozen worden ten opzichte van de vaste commissies voor BZK en voor Defensie. Publiekelijk kunnen uiteraard geen mededelingen worden gedaan die de kennis van de BVD over bepaalde zaken duidelijk maakt of

die de wijze van opereren verraden. Ook moeten degenen die de BVD hebben geholpen, beschermd worden.

Het dreigingsbeeld is gebaseerd op reële gevaren. Door observatie, luisteren, het gebruik van open en niet-open bronnen en goede contacten in de samenleving probeert de BVD de reële bedreigingen te achterhalen. Daarbij is de internationale dimensie in toenemende mate van belang. In mei is de BVD tot de conclusie gekomen dat er op dat moment geen aanleiding was om concrete dreigingen tegen Nederland te veronderstellen. Die conclusie kan op dit moment herhaald worden. Mevrouw Van Leeuwen van Clingendael kan wel «verraden» dat Rotterdam heel belangrijk is, maar dat kan een kind verzinnen. Dit is bekend bij de BVD, bij de politie in Rijnmond, bij de rampenbestrijders en de eigenaren van bedrijven. Het is niet de taak van de BVD om dreigingen te verzinnen. Deze dienst dient na te gaan welke concrete bedreigingen er in de samenleving zijn. In het rapport wordt al aangegeven dat fundamentalistische sektarische bewegingen binnen sommige religies het opofferen van mensenlevens voor een hoger goddelijk doel sanctioneren. Verder wordt er ook ingegaan op nieuwe wapens voor terroristen.

In Nederland is alles wat met terrorisme te maken heeft, in wetgeving strafbaar gesteld. In tegenstelling tot andere rechtssystemen wordt dit echter niet onder het hoofdstukje terrorisme gedaan. De ministers van Justitie moeten hier in Europees verband een oplossing voor vinden. Terrorisme is een begrip waarmee wordt getracht bepaalde gedragingen onder een noemer te vatten. Het vertaalt zich echter altijd in concrete strafbare gedragingen die berecht moeten worden. De minister laat het oordeel over de werking van artikel 140 Strafrecht over aan zijn collega van Justitie. Criminele organisaties zijn verboden, maar er moet ook een zeker bewijs van participatie zijn. Het probleem is natuurlijk dat terroristen zich niet verenigen in organisaties met statuten, maar dat zij in vage, uitgestrekte netwerken kunnen opereren. Essentieel is echter dat de wetgeving om terroristen op te pakken en te bestraffen in alle Europese landen adequaat is. De drempels tussen de nationale wetten moeten geslecht worden.

De komende jaren zal de capaciteit van de BVD worden uitgebreid. Op de begroting voor 2002 is er 7,5 mln gulden extra uitgetrokken en de volgende jaren zal dit bedrag nog verhoogd worden. Hiervan worden extra activiteiten gefinancierd die te maken hebben met de vestiging van instellingen zoals het Internationaal Strafhof. Den Haag wil het centrum van recht in de wereld zijn, maar dit trekt helaas ook mensen aan die daar niet zo van gediend zijn. Verder is het dringend noodzakelijk om de capaciteit van de BVD op het gebied van financiële transacties te verbeteren en de noodzakelijke technologie beschikbaar te stellen. Daarnaast wordt nagedacht over een versnelling van de introductie van meer buitenlandse activiteiten. Het is niet uitgesloten dat er binnenkort voorstellen tot nadere actie worden gedaan.

De laatste wijsheid is dat het aannemelijk is dat Echelon bestaat. De bondgenoten die daarover beschikken, hebben dit echter niet aan Nederland meegegeeld. Het is bekend dat soortgelijke activiteiten door andere landen worden ontplooid. In het overleg tussen de veiligheidsdiensten moet geprobeerd worden om zoveel mogelijk relevante gegevens vertrouwelijk uit te wisselen. De MID maakt gebruik van satellieten. Met dergelijke informatie kan men de BVD bijstaan. Op dit punt kan wellicht ook internationaal intensievere samenwerking verwacht worden.

De minister zegt toe de overige vragen schriftelijk te beantwoorden.

De voorzitter van de vaste commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten wijst erop dat de Kamer sinds 1952 een commissie kent die op basis van vertrouwelijkheid kennis kan nemen van geheime of vertrouwelijke informatie. Daarmee kan invulling gegeven worden aan de controlerende taak van de Kamer. De grondregel is weliswaar dat de rege-

ring de Kamer alle inlichtingen verstrekt, maar in bepaalde omstandigheden kan daarvan worden afgeweken. Om te voorkomen dat de regering hierop een beroep moet doen, is de vaste commissie IVD in het leven geroepen. Er is geen sprake van inherente strijdigheid tussen de begrippen «geheim» en «controle».

De commissie fungeert niet als een zeef, want de regering bepaalt de wijze waarop de Kamer wordt geïnformeerd. De commissie is alert op informatie die de Kamer ook overigens ter beschikking moet komen. Zij heeft er bijvoorbeeld bij de regering op aangedrongen om in EU-verband pogingen te ondernemen om het terrorismedreigingsdocument van de EU openbaar te maken. De regering heeft zich daarvoor ook ingespannen en met enig succes. Daarnaast zijn bepaalde aspecten van het strafrecht-dossier dat betrekking had op de ontwikkelingen in Suriname elders in de Kamer aan de orde gesteld. De commissie heeft ook vastgesteld dat zij in de zaak-Wilman niet langer een taak heeft. Dit laat onverlet dat de Kamer daar in ander verband over kan spreken en dat is ook gebeurd.

De informatie aan de commissie IVD heeft altijd een zekere relevantie voor het mede bepalen van de context waarbinnen geheime informatie moet worden beoordeeld. Soms kan de context breder bekend worden gemaakt. Daar vindt altijd een open gedachteswisseling met de regering over plaats. De ervaring van deze voorzitter en die van vorige voorzitters van de commissie is dat de regering geen terughoudendheid betracht in de informatieverstrekking op alle relevante aspecten die binnen het mandaat vallen.

In 1995 heeft de Kamer met één stem verschil een motie aangenomen waarin uitbreiding van de commissie aan de orde was. De heer Wallage heeft destijds namens de commissie de Kamer een brief doen toekomen waarin op alle aspecten van een verbreding wordt ingegaan. De vraag naar verbreding komt met enige regelmaat terug. Op het moment dat vaste commissies worden ingesteld, namelijk bij de aanvang van een nieuwe zittingsperiode, staat het elke fractie vrij om dit aan te kaarten. Aanleiding voor de huidige discussie over uitbreiding is gelegen in de gedachteswisseling tijdens de algemene beschouwingen. Uiteindelijk betreft dit overigens een beslissing van de Kamer.

Omdat het regel is dat er geen mededelingen worden gedaan van een discussie in de commissie IVD, is ervan afgezien om naar Brussel af te reizen voor de hoorzitting over Echelon.

Met de fractievoorzitters die daarvoor belangstelling hebben getoond, moeten enkele vragen in verband met de uitbreiding van de commissie besproken worden, zoals de tijdelijkheid. De indruk zou overigens niet mogen ontstaan dat de gebeurtenissen in New York en Washington een tijdelijk probleem betreffen. De ramp is onderdeel van een permanent dreigingsbeeld, zoals blijkt uit de openbare jaarverslagen maar ook tijdens de vertrouwelijke besprekingen.

De werkwijze van de commissie IVD kan niet worden losgekoppeld van de nieuwe WIV. De fractie van GroenLinks heeft bij de behandeling daarvan bezwaren geuit tegen de commissie van de fractievoorzitters en heeft uiteindelijk ook niet met deze wet ingestemd. Dit roept een aantal vragen op, waarover eerst in de commissie gesproken zal moeten worden.

De belangstelling voor uitbreiding van de commissie is op zichzelf positief. Het is van belang dat er een zo groot mogelijk draagvlak is. Dit kan echter niet los gezien worden van enkele principiële punten die bij de behandeling van de WIV naar voren zijn gekomen. De commissie zal hier verder over spreken en daarvan zal op de gebruikelijke wijze verslag worden gedaan.

In het verleden is de mogelijkheid geopperd om in een ander verband op het niveau van de fractievoorzitters vertrouwelijk van gedachten te wisselen. Hierover beslist de Kamer niet alleen, ook de regering speelt hierin een rol. Een dergelijke mogelijkheid raakt niet direct de commissie IVD, maar kan wel in het onderlinge contact tussen fracties aan de orde

komen. Dit kan echter slechts gaan om aspecten die naar hun aard niet of niet direct in het mandaat van de commissie IVD passen, zoals internationale dreiging, militaire elementen en samenwerking in de NAVO. Zo'n overleg biedt dan weer geen uitkomst voor vertrouwelijke bespreking van vraagstukken die de interne dreiging betreffen.

De voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
De Cloe

De voorzitter van de vaste commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten,
Melkert

De griffier van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
De Gier